

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ І МЕТОДИК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему:

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ
«ДОБРОБУТ» НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Виконала:

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 013 Початкова освіта

Леся КОТЯШ

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Людмила ЛУК'ЯНИК

Рецензенти –

доктор педагогічних наук, доцент

Наталія ГРОНА

кандидат педагогічних наук, доцент

Оксана ТРЕТЯК

Рівне - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ДОБРОБУТ» НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ».....	8
1.1. Наукові підходи до визначення сутності та структури соціальної компетентності учнів початкових класів.....	8
1.2. Психолого-педагогічні засади розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку	17
1.3. Освітній потенціал предмета «Я досліджую світ» та змістової лінії «Добробут» у формуванні соціальної компетентності учнів початкових класів	28
Висновки до першого розділу	34
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ДОБРОБУТ» НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ».....	36
2.1. Діагностика рівнів сформованості соціальної компетентності учнів початкових класів	36
2.2. Організація та реалізація педагогічних умов формування соціальної компетентності у контексті змістової лінії «Добробут»	49
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження та їх узагальнення	62
Висновки до другого розділу	71
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність. Сучасна система освіти України перебуває на етапі докорінних змін, які обумовлені впровадженням компетентнісного підходу, визначеного Концепцією «Нова українська школа». Одним із ключових завдань початкової освіти є формування в учнів соціальної компетентності, яка забезпечує їхню здатність взаємодіяти з іншими, відповідально приймати рішення, дотримуватися норм і правил у суспільстві, усвідомлювати значення здорового способу життя та власного добробуту. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних шляхів виховання соціально компетентної особистості у молодшому шкільному віці, адже саме цей період є сенситивним для засвоєння норм поведінки, розвитку моральних цінностей, набуття досвіду взаємодії в колективі.

Особливу увагу в цьому процесі варто звернути на інтегрований курс «Я досліджую світ», що інтегрує знання з природничої, громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей. У межах цього предмета важливу роль відіграє змістова лінія «Добробут», яка спрямована на формування навичок здорового та безпечного способу життя, розвитку відповідальності, самостійності, екологічної та соціальної свідомості. Реалізація змістової лінії «Добробут» відкриває широкі можливості для виховання соціально активних, самостійних та здатних до критичного мислення школярів.

Аналіз наукових джерел свідчить про значний інтерес дослідників до проблеми формування соціальної компетентності учнів початкових класів. Зокрема, Н. М. Бібік розглядає компетентності як основний результат початкової освіти, акцентуючи на їхньому впливі на успішність подальшого навчання [1]. О. В. Варецька у своїй монографії аналізує розвиток соціальної компетентності вчителя як необхідну передумову ефективної роботи з учнями [2]. Л. О. Варяниця підкреслює роль дитячої субкультури як чинника соціалізації школярів в освітньому процесі [3], тоді як колектив авторів під керівництвом О. В. Скрипченко висвітлює вікові та психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, які необхідно враховувати у педагогічній

діяльності [4]. Значний внесок у дослідження зробила Д. В. Губарева, яка конкретизує сутність соціальної компетентності в умовах сучасної української школи [8]. С. І. Данилейко пропонує практичні шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи, наголошуючи на важливості інтерактивних методів [11]. Важливим є також підхід М. О. Докторович, який досліджує співвідношення категорій «соціальна компетентність» та суміжних понять, формуючи концептуальний базис подальших наукових пошуків [12]. У працях В. В. Коваленка висвітлюються інноваційні засоби формування соціальної компетентності, зокрема використання інформаційно-комунікаційних технологій [16]. Крім того, Р. М. Лейчук детально аналізує зміст і структуру соціальної компетентності учнів, що є важливим для її діагностики та оцінювання [25].

Наукові дослідження свідчать, що соціальна компетентність є важливим чинником успішної соціалізації дитини та її інтеграції в суспільство. Науковці наголошують, що молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для розвитку соціальних умінь, адже в цей час діти починають усвідомлювати себе членами суспільства, формують ціннісні орієнтації, навчаються взаємодіяти в колективі. Водночас аналіз практики початкової освіти свідчить про недостатню увагу педагогів до системного формування соціальної компетентності на уроках «Я досліджую світ». Це створює суперечність між вимогами суспільства до виховання соціально компетентної особистості та реальним станом шкільної практики.

Враховуючи суттєві трансформаційні процеси, які відбуваються останніми роками в Україні, спрямовані на необхідність становлення українського суспільства нового формату, яке б розуміло та усвідомлювало свою національно-культурну ідентичність, питання важливості формування соціальної компетентності молодших школярів набуває особливої гостроти та актуальності. Враховуючи актуальність теми та суперечності, які потребують розв'язання у сфері початкової освіти, нами було обрано тему магістерського дослідження: **«Формування соціальної компетентності**

учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Добробут» на уроках «Я досліджую світ»».

Ступінь розробки теми у науковій літературі. Із різних сторін поняття соціальної компетентності вивчали такі закордонні вчені, як: Д.Хаймс, Х.Штейнталь, П.Сопер, В.Біблер, С.Савінгтон, Л.Джеймс, Н.Вінер, К.Шеннон, У.Ешбі та ін. Їхні дослідження є великим внеском у психологію, педагогіку, адже вони виявили плюралізм думок стосовно суті поняття соціальної компетентності, її складових компонентів, застосуванні її на практиці, важливості та ролі ситуації спілкування у її формуванні та розвитку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити процес формування соціальної компетентності учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Добробут» на уроках «Я досліджую світ».

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення сутності та структури соціальної компетентності молодших школярів;
2. Розкрити психолого-педагогічні засади розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку;
3. Дослідити освітній потенціал предмета «Я досліджую світ» та змістової лінії «Добробут» у формуванні соціальної компетентності учнів;
4. Провести діагностику рівня сформованості соціальної компетентності в учнів початкових класів;
5. Визначити та реалізувати педагогічні умови формування соціальної компетентності школярів у контексті змістової лінії «Добробут»;
6. Проаналізувати та узагальнити результати експериментального дослідження.

Об'єкт дослідження – процес формування соціальної компетентності учнів початкових класів.

Предметом дослідження є формування соціальної компетентності учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Добробут» на уроках «Я досліджую світ».

Методи дослідження включають: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення науково-педагогічної літератури, класифікація та систематизація понять); емпіричні (спостереження, анкетування, тестування, педагогічний експеримент); методи математичної статистики для кількісної та якісної обробки результатів експериментального дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів у практиці початкової освіти. Зокрема, розроблені педагогічні умови та методичні рекомендації можуть стати основою для організації освітнього процесу, спрямованого на формування соціально компетентної особистості молодшого школяра. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями початкових класів при плануванні уроків «Я досліджую світ» у межах змістової лінії «Добробут», у позакласній роботі, в інтегрованих заняттях з іншими навчальними предметами. Крім того, вони можуть стати у пригоді для створення навчально-методичних посібників, рекомендацій для підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних закладах вищої освіти, а також для проведення тренінгів та підвищення кваліфікації педагогів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в ході педагогічної практики. Основні положення та висновки дослідження було викладено в доповідях та повідомленнях:

- на V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти» (Рівне, 14 травня 2025 року);
- на V Всеукраїнській науково-практичній е-конференції «Освіта і виховання в інформаційному суспільстві в умовах воєнного та повоєнного часу» (Рівне, 13-14 листопада 2025 року);
- на засіданні методичних об'єднань учителів початкових класів.

Основні результати дослідження викладено у 3 публікаціях:

1. Котяш Л.С. Формування соціальної компетентності учнів початкових класів у контексті змістової лінії «Добробут». *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти: матеріали V*

Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (14 травня 2025 року). Рівне: РДГУ, 2025. С.112-114.

2. Котяш Л.С. Формування соціальної компетентності учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». *Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної е-конференції «Освіта і виховання в інформаційному суспільстві в умовах воєнного та повоєнного часу», м. Рівне, 13-14 листопада 2025 р.* Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2025. С. 63-66.

3. Лук'яник Л.В., Котяш Л.С, Мільто Н.В. Формування навичок критичного мислення учнів початкових класів у контексті змістових ліній «Безпека» та «Добробут» на уроках «Я досліджую світ». *Філологічна освіта: теорія, методика практика: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.* Рівне: РДГУ, 2025. С. 94-96.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані для подальших наукових розвідок у галузі педагогіки початкової школи, удосконалення освітніх програм, методичних матеріалів, а також для розробки нових стратегій розвитку соціальної компетентності учнів початкових класів.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнюючи наукові підходи до визначення сутності та структури соціальної компетентності молодших школярів, можна стверджувати, що дослідники трактують її як інтегративну характеристику особистості, яка поєднує систему знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та способів поведінки, що забезпечують здатність дитини ефективно взаємодіяти з оточенням, адекватно реагувати на соціальні ситуації та відповідально ставитися до власних учинків. У працях науковців акцент робиться на морально-етичному компоненті, розвитку навичок співпраці, комунікації, рефлексії та соціальної активності, що сприяє гармонійному входженню молодшого школяра у систему соціальних відносин і формуванню в нього основ особистісної та громадянської культури.

2. Соціальна компетентність є однією з найважливіших складових всебічного розвитку особистості молодшого школяра. Вона забезпечує дитині можливість ефективно взаємодіяти з оточуючими, будувати гармонійні стосунки в колективі, вирішувати конфлікти та адаптуватися до змінних умов життя. Формування соціальної компетентності у молодшому шкільному віці створює міцну основу для подальшого соціального й емоційного розвитку дитини, позитивно впливає на її академічну успішність та сприяє вихованню відповідального, активного громадянина. Успішна соціалізація молодших школярів є ключовим завданням сучасної освіти, що вимагає комплексного підходу з боку вчителів, батьків та всієї шкільної спільноти.

3. Змістова лінія «Добробут» у рамках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є потужним інструментом формування соціальної компетентності молодших школярів. Вона охоплює ключові аспекти соціального розвитку, такі як комунікативні навички, співпраця, етична поведінка, екологічна відповідальність і фінансова грамотність, які формуються через практичні завдання та інтерактивні методи навчання. Аналіз таблиці демонструє, що кожен компонент соціальної компетентності відповідає певним темам змістової лінії та реалізується через відповідні

методи, що забезпечує системний підхід до формування соціально компетентної особистості. Використання проєктної діяльності, рольових ігор, засобів візуалізації та створення позитивного емоційного середовища сприяє глибокому засвоєнню знань і розвитку соціальних умінь. Таким чином, змістова лінія «Добробут» створює сприятливі умови для виховання учнів, готових до активної участі в суспільстві, що відповідає сучасним вимогам до початкової освіти.

4. Констатувальний етап діагностики рівня сформованості соціальної компетентності учнів 3-х класів на базі Дубровицького ліцею виявив середній рівень як домінуючий у більшості учасників (близько 60% по компонентах в обох групах), з подібними показниками в експериментальній (18,75% високий, 61,25% середній, 20% початковий) та контрольній (23,75% високий, 56,25% середній, 20% початковий) групах, що забезпечило валідність вибірки та готовність до формувального впливу. Компоненти оцінено за допомогою адаптованих методик, з трьома рівнями сформованості, що відображає фрагментарне формування компетентності в типовому шкільному середовищі. Результати підкреслюють базові знання та мотивацію, але з прогалинами в автономності та ціннісній орієнтації, створюючи основу для впровадження педагогічних умов через змістову лінію «Добробут» на наступних етапах. Загалом, 60% учнів мають середній рівень, 21% – високий, 20% – початковий.

5. Організація та реалізація педагогічних умов на формувальному етапі забезпечила системне формування соціальної компетентності через інтеграцію мотиваційно-ціннісного, змістово-методичного, організаційно-діяльнісного та контрольного блоків у змістову лінію «Добробут». Етапи (підготовчий, основний, завершальний) з прикладами уроків (планування меню, екологічні проєкти) та моніторингом продемонстрували ефективність методів (проєкти, ігри, візуалізація) для розвитку компонентів компетентності. Результати апробації створюють основу для контрольного етапу, підтверджуючи потенціал змістової лінії «Добробут» для переходу учнів до високого рівня сформованості соціальної компетентності.

6. Аналіз результатів контрольного етапу демонструє значний приріст високого рівня сформованості в ЕГ (65–75% по компонентах), з мінімальними змінами в КГ (25–35%), що підтверджує ефективність педагогічних умов через змістову лінію «Добробут» як інструменту комплексного розвитку. Динаміка результатів показує перехід від середнього (60%) до високого рівня, з узагальненням рекомендацій для практики, де інтеграція методів (проекти, ігри) перетворює фрагментарні навички на стійку компетентність. Загалом, 70% учнів ЕГ досягли стійкої компетентності, 25% – середній, 5% – низький, що створює основу для ширшого впровадження в початкову освіту, сприяючи вихованню соціально адаптованої особистості в умовах Нової української школи.